

Оригинални научни рад
DOI: 10.5937/gakv98-67749
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Доц. др Иван Ђокић**
Правни факултет Универзитета у Београду
ORCID: 0009-0006-8076-0633

**НОВА КРИВИЧНА ДЕЛА
КОЈИМА СЕ ШТИТИ ЖИВОТНА СРЕДИНА
И ЊИХОВЕ КВАЛИФИКАТОРНЕ ОКОЛНОСТИ
(Чл. 3, 8. и 9. Директиве ЕУ 2024/1203)****

САЖЕТАК: Недовољно прецизан нормативни оквир успостављен Директивом о еколошком криминалитету из 2008. године (2008/99/ЕЗ), као и незадовољавајући и крајње скромни ефекти њене примене, условили су предлог да се регулатива у оквиру Европске уније у области заштите животне средине унапреди, што је за резултат имало усвајање нове Директиве у области кривичноправне заштите животне средине 2024/1203. Директива доноси и читав низ нових решења с циљем успешније прекограничне сарадње, али и координације и сарадње међу надлежним телима унутар државе чланице. Ипак, револуционарну промену представља начин на који је Директивом дефинисан однос између кривичног и управног права. За сва кривична дела предвиђена новом Директивом поставља се

* e-mail: djokic@ius.bg.ac.rs, ванредни професор.

** Рад је примљен 8. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 17. 12. 2025. године.

захтев да поступање у конкретном случају представља противправан, незаконит чин, с тим што се новом дефиницијом поступање сматра противправним не само када оно представља кршење одређеног права Уније, већ и онда када се оно спроводи на основу одлуке надлежног органа државе чланице, уколико је то одобрење добијено преваром, корупцијом, изнудом, принудом или ако се таквим одобрењем очигледно крше релевантни материјалноправни захтеви. Остало је отворено питање на који начин ће државе чланице у своје национално законодавство унети поменути концепт, који без обзира на евентуалну криминалополитичку снагу, представља озбиљну опасност по начело законитости, које захтева да услови за кривичну одговорност буду прецизно и јасно одређени. Поврх тога, чини се да „гвоздени закон“ сходно коме кривично право не сме да санкционише оно што неко друго правно подручје изричито дозвољава, изгледа да више нема никакву вредност.

Кључне речи: животна средина, еколошки криминалитет, Европска унија, директива

1. УВОД

Кривично право је дуго занемаривало заштиту животне средине, иако кривична дела којима се уз неки други примарни заштитни објект штитила и животна средина, кривична законодавства познају већ одавно. Међутим, та су кривична дела заштиту животної средини пружала само посредно, претежно штитећи неко друго правно добро. Тек последњих неколико деценија запажа се уношење у кривичне законе инкриминација које пре свега за циљ имају заштиту животне средине, иако су те кривичноправне забране углавном биле сврстане у већ постојеће групе кривичних дела. Најновији развој у овој области у оквиру националних кривичноправних система креће се ка томе да се већи број кривичних дела којима се настоји пружити кривичноправна заштита животної средини групише у засебну главу кривичних дела. То је учињено и у Кривичном законнику Србије у глави XXIV,¹ која садржи бројне инкриминације, између осталог и неке које су се у ранијим прописима налазиле у споредном кривичном законодавству. У том погледу, с обзиром на њен значај и криминалополитички неспорну потребу засебне заштите, данас више није спорно да животна средина представља самосталан и примарни

¹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. и 94/2024.

групни заштитни објект.² Додуше, иако је од зачећа идеје о неопходности заштите животне средине до сада дошло до значајних промена у области кривичноправних механизма усмерених на реализацију те идеје, укупни резултати на плану практичне примене релевантних прописа далеко заостају за оним што је на нормативном плану замишљено.³ Наиме, познато је да је у овој области кривично право традиционално неефикасно и да стварни ефекти кривичноправних механизма у области заштите животне средине показују скроман учинак. Генерално превентивно дејство закона којима се криминализују одређене активности на штету животне средине је минорно. Да би претња казном имала било какав ефекат на потенцијалног учиниоца, она мора бити реална, односно мора постојати довољан број случајева у којима се кривично право заиста примењује. Све чешћа појава да се у улози загађивача налазе крупне компаније и индустријска постројења чија делатност оставља озбиљне последице по различите еко-медијуме, доводи до потребе да се на плану кривичноправне заштите животне средине предузму одлучнији кораци у правцу унапређења релевантних прописа и њихове ефикасније примене. Та потреба је препозната и ван граница националних система, па је тако у оквиру Европске уније и Савета Европе усвојен низ докумената, с циљем унапређења заштите животне средине кривичним правом.⁴ При томе није нимало спорно да

² Стојановић, З. (2025). *Коменџар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник, 895.

³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 2.

⁴ На нивоу Европске уније донедавно најзначајнији акт представљала је Директива о заштити животне средине кривичним правом 2008/99/ЕЗ, која је имала за циљ хармонизацију националних прописа у области кривичних дела која штите животну средину, што би довело до стварања услова за ефикасније вођење кривичних поступака, коришћења ефикасних истражних метода и пружања помоћи између држава чланица у борби против еколошког криминалитета. Директивом је такође створена обавеза за државе чланице да предвиде кривичну одговорност правних лица и адекватне санкције, које би одвратиле правна лица од вршења кривичних дела против животне средине. У оквиру Савета Европе 1998. године усвојена је Конвенција о кривичноправној заштити животне средине. То је била прва међународна конвенција која је криминализовала радње које проузрокују или би могле проузроковати штету животnoj средини и представљала је веома важан догађај у развоју еколошког кривичног права. Међутим, само тринаест држава ју је потписало, али ниједна је није ратификовала, због чега је њено ступање на снагу одложено, јер је било условљено са три ратификације. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 10. Средином маја 2025. године Савет Европе усвојио је нову Конвенцију о заштити животне средине кривичним правом (*Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law*). Њоме се на

кривично право и у овој области треба да представља крајње средство правне заштите које се примењује тек ако мерама из других грана права није могуће пружити адекватну заштиту. *Ultima ratio* карактер кривичноправне заштите се у домену заштите животне средине додатно намеће услед тога што се кажњавањем не сме нарушити равнотежа која у друштву мора постојати између оправданих и неопходних захвата у животну средину и оних који се не могу толерисати. За већину непожељних понашања у овој области треба користити могућности које пружају друге гране права, док кривично право треба ретко да интервенише, претежно у случајевима најтежих повреда поводом којих други облици реаговања нису ни довољни, ни адекватни.⁵

Услед пораста стопе кривичних дела против животне средине, ширења њихових штетних последица изван националних граница, као и чињенице да примена постојеће регулативе није дала очекиване резултате на плану превенције еколошког криминалитета, Европска унија је у априлу 2024. године усвојила нову Директиву у области кривичноправне заштите животне средине 2024/1203.⁶ Њоме је замењена Директива о

системски начин криминализују еколошки преступи, уводе тешки облици еколошких кривичних дела, утврђују минимални међународно обавезујући стандарди, предвиђају инструменти за прекограничну сарадњу у сузбијању еколошких кривичних дела и подстичу одговарајуће превентивне мере. Конвенција је отворена за потписивање државама чланицама Савета Европе, државама које нису чланице а учествовале су у њеној изради, као и Европској унији.

⁵ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 6.

⁶ European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024. Након оцена спроведених 2019. и 2020. године, Европска комисија (ЕК) је утврдила да Директива из 2008. године није остварила задовољавајуће резултате на плану превенције еколошких кривичних дела. Број случајева еколошког криминалитета који су успешно истражени и окончани осуђујућим пресудама остао је веома низак, санкције су биле превише ниске да би имале одвраћајући ефекат, а прекогранична сарадња је била недовољна. Постојали су пропусти у спровођењу закона у свим државама чланицама и на свим нивоима ланца кривичног гоњења (полиција, тужилаштво и кривични судови). Недостатак поузданих података такође је отежавао праћење ефикасности поступака у области еколошког криминалитета. Оцена је показала да Директива није имала одговарајући ефекат, а ЕК је указала да „постоје значајни недостаци у свим државама чланицама и на свим нивоима ланца спровођења закона, који спречавају да кривично право у области заштите животне средине буде ефективно“. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 11–12.

еколошком криминалитету 2008/99/ЕЗ из 2008. године,⁷ за коју је процењено да није била довољно ефикасна, па је новим актом, између осталог, наглашено да је у циљу потпуније кривичноправне заштите животне средине неопходно да државе чланице прецизирају постојећа и уведу нова кривична дела, поопште санкције за кршење прописа о заштити животне средине тако да се њима може изразити јача друштвена осуда, предвиде додатне санкције или мере које би укључивале обавезу обнове нарушеног екосистема, искључење из приступа јавном финансирању, те повлачење дозвола и одобрења, као и да у оквиру националног права обезбеде усаглашеност кривичноправних и управноправних прописа у области заштите животне средине.

2. ДИРЕКТИВА 2024/1203 И НОВА КРИВИЧНА ДЕЛА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У поређењу са ранијом Директивом 2008/99/ЕЗ која је садржала свега девет кривичних дела (три дела у области контроле загађења, два дела у области управљања отпадом, три дела у области биодиверзитета и једно дело у области управљања загађењем ваздуха), Директивом 2024/1203 је предвиђено укупно двадесет кривичних дела, која нису посебно именована (чл. 3, ст. 2). Нека од кривичних дела предвиђених Директивом 2024/1203 била су прописана и Директивом 2008/99/ЕЗ, али је њихов опис сада делимично или знатно садржајнији. Већина њих могла би се класификовати као кривична дела повреде или конкретног угрожавања, јер захтевају да буде достигнут одређени праг (вероватне) штете по животну средину. Постоје ипак и кривична дела апстрактног угрожавања, која не зависе од испуњавања одређеног прага штете по животну средину, тј. код којих се опасност по животну средину необориво

⁷ Директивом 2008/99/ЕЗ учињен је први корак ка увођењу јединствених кривичноправних стандарда у области заштите животне средине на нивоу Европске уније, али како њена примена, захваљујући и одређеним непрецизностима самог текста, није испунила очекивања замењена је новом Директивом 2024/1203. Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – шом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 323. У настојању да се надогради систем кривичноправне заштите животне средине и омогући боља платформа за његову ефикаснију примену 2024. године усвојен је знатно садржајнији и богатији текст у односу на ранију регулативу. Ако се та два акта упореде, почев од преамбуле па до завршних чланова, одредбе садржане у ранијој директиви чине се као рудиментарна правила наспрам норми које су предвиђене новоусвојеном директивом.

претпоставља.⁸ Осим проширеног каталога кривичних дела (укључујући незакониту трговину дрвном грађом, противправно рециклирање бродова, неовлашћено захватање површинских или подземних вода, тешка кршења прописа о хемикалијама и прописа о инвазивним врстама) главну карактеристику нове Директиве у односу на предвиђена кривична дела представља и прописивање квалификованих облика кривичних дела против животне средине (чл. 3, ст. 3), као и даље појашњавање употребљених правних термина (чл. 3, ст. 6, 7, 8), односно успостављање листе олакшавајућих и отежавајућих околности (чл. 8–9).

Директивом 2024/1203 предвиђена су следећа кривична дела:

1) Испуштање, емисија или увођење одређене количине материје или супстанци, енергије или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду, што узрокује или ће вероватно узроковати смрт или тешку телесну повреду или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке.

У поређењу са Директивом 2008/99/EЗ ово кривично дело је допуњено јер се сада наводи и испуштање, емисија или увођење *енергије*. Такође је у преамбули прецизиран појам повреде тако да се тумачи у ширем смислу и обухвата све врсте физичких повреда, привремених, хроничних или смртних болести, поремећаје у раду организма или ћелија, и друга погоршања физичког, али не и менталног здравља.⁹

2) Стављање у промет, чиме се крши забрана или други захтев чији је циљ заштита животне средине, производа чија употреба у већој мери, тј. употреба производа од стране неколико корисника, без обзира на њихов број, доводи до испуштања, емисије или увођења количине материја или супстанци, енергије или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду те узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке.

3) Производња, стављање у промет или омогућавање промета, извоз или коришћење супстанци појединачно, у смешама или производима, укључујући њихово уграђивање у производе ако такво поступање узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или

⁸ Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 159.

⁹ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљаш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 335.

знатну штету за екосистем, животиње или биљке. Прописано кривично дело је бланкетног карактера јер се у наставку одредбе упућује на одређене уредбе ЕУ којима се регулише стављање у промет и коришћење супстанци попут биоцидних производа, различитих хемикалија, средстава за заштиту биља.¹⁰

4) Производња, употреба, складиштење, увоз или извоз живе, једињења живе, смеша које садрже живу и производа са додатком живе, када се такво поступање не спроводи у складу са захтевима прописаним Уредбом (ЕУ) 2017/852 Европског парламента и Савета, и када узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, значајно оштећење квалитета ваздуха, земљишта или воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

5) Извођење пројеката у смислу члана 1(2)(а), како је наведено у члану 4(1) и (2) Директиве 2011/92/ЕУ Европског парламента и Савета, када се таква активност спроводи без одобрења за развој и узрокује или је вероватно да ће узроковати значајно оштећење квалитета ваздуха или земљишта, или квалитета или статуса воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

6) Сакупљање, превоз или третман отпада, надзор над тим радњама и контрола места за одлагање, укључујући радње које предузимају трговац или посредник ако се такво поступање:

– односи на опасан отпад како је дефинисан у чл. 3, т. 2. Директиве 2008/98/ЕС Европског парламента и Савета и када је у питању незанемарљива количина таквог отпада; или

– односи на отпад који није обухваћен претходном тачком, а узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, или значајно оштећење квалитета ваздуха, земљишта или воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

7) Отпремање отпада, у смислу чл. 2, т. (26). Уредбе (ЕУ) 2024/1157 Европског парламента и Савета, када се такво поступање односи на незанемарљиву количину отпада, било да се ради о једној пошиљци или о више пошиљки које делују као повезане.

8) Рециклажа бродова који потпадају под делокруг Уредбе (ЕУ) бр. 1257/2013, када се такво поступање не спроводи у складу са захтевима из чл. 6(2), тачка (а) те Уредбе.

¹⁰ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној љава и кривичној љава – ѿом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 335.

9) Испуштање загађујућих супстанци из бродова, које потпада под делокруг чл. 3. Директиве 2005/35/ЕС, у било коју област наведену у чл. 3(1) те Директиве, осим ако такво испуштање из брода испуњава услове за изузетке предвиђене у чл. 5. исте Директиве, а које узрокује или је вероватно да ће узроковати погоршање квалитета воде или штету по морски екосистем. Уношењем овог кривичног дела у Директиву 2024/1203 престала је с важењем Директива 2009/123/ЕЗ, којом је допуњена Директива 2005/35/ЕЗ о загађењу са бродова и увођењу санкција за повреду прописа.

10) Рад или затварање постројења у којем се обавља опасна делатност или у којем се складиште или користе опасне супстанце или смеше, при чему такво поступање и таква опасна делатност, супстанца или смеша потпадају под делокруг Директиве 2012/18/ЕУ Европског парламента и Савета или Директиве 2010/75/ЕУ Европског парламента и Савета (28), и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

11) Изградња, рад и демонтажа постројења, при чему такво поступање и такво постројење потпадају под делокруг Директиве 2013/30/ЕУ Европског парламента и Савета, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

12) Производња, прерада, обрада, руковање, употреба, поседовање, складиштење, транспорт, увоз, извоз или одлагање радиоактивног материјала или радиоактивних супстанци, при чему такво поступање и такав материјал или супстанце потпадају под делокруг Директива Савета 2013/59/Еуратом, 2014/87/Еуратом или 2013/51/Еуратом, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

13) Захватање површинских или подземних вода у смислу Директиве 2000/60/ЕС Европског парламента и Савета, при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати значајну штету по еколошки статус или еколошки потенцијал тела површинских вода или по квантитативни статус тела подземних вода.

14) Убијање, уништавање, хватање, поседовање, продаја или нуђење на продају примерка или примерака врсте дивље фауне или флоре наведених у Анексу IV, или у Анексу V уколико су врсте из тог анекса подложне

истим мерама као и оне усвојене за врсте из Анекса IV, према Директиви Савета 92/43/ЕЕС, као и примерка или примерака врста наведених у чл. 1. Директиве 2009/147/ЕС Европског парламента и Савета, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину таквих примерака.

15) Трговина примерком или примерцима, или њиховим деловима или дериватима, одређене врсте дивље фауне или флоре наведених у Анексима А и Б Уредбе Савета (ЕС) бр. 338/97, као и увоз примерка или примерака, или њихових делова или деривата, таквих врста наведених у Анексу Ц те Уредбе, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину таквих примерака.

16) Стављање на тржиште Уније, омогућавање доступности на тржишту Уније или извоз са тржишта Уније релевантних роба или релевантних производа, супротно забрани утврђеној у чл. 3. Уредбе (ЕУ) 2023/1115, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину.

17) Свако поступање које изазива погоршање станишта унутар заштићеног подручја или узнемиравање животињских врста наведених у Анексу II, тачка (а), Директиве 92/43/ЕЕС унутар заштићеног подручја, у смислу чл. 6(2) те Директиве, када је такво погоршање или узнемиравање значајно.

18) Уношење на територију Уније, стављање на тржиште, држање, размножавање, транспорт, коришћење, размена, омогућавање размножавања, узгајање или култивисање, испуштање у животну средину или ширење инвазивних страних врста које су од значаја за Унију, када такво поступање крши:

– ограничења утврђена у чл. 7(1) Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 Европског парламента и Савета и изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке; или

– услов из дозволе издате у складу са чл. 8. Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 или одобрења додељеног у складу са чл. 9. те Уредбе и изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

19) Производња, стављање на тржиште, увоз, извоз, употреба или испуштање супстанци које оштећују озонски слој, било саме или као смеше, како је наведено у чл. 2, т. (а), Уредбе (ЕУ) 2024/590 Европског парламента и Савета, или производња, стављање на тржиште, увоз, извоз или употреба производа и опреме, и делова тих производа, који садрже

супстанце које оштећују озонски слој или чије функционисање зависи од тих супстанци, како је наведено у чл. 2(б) те Уредбе.

20) Производња, стављање на тржиште, увоз, извоз, употреба или испуштање флуорисаних гасова са ефектом стаклене баште, било самих или као смеше, како је наведено у чл. 2, т. (а), Уредбе (ЕУ) 2024/573 Европског парламента и Савета, или производња, стављање на тржиште, увоз, извоз или употреба производа и опреме, и делова тих производа, који садрже флуорисане гасове са ефектом стаклене баште или чије функционисање зависи од тих гасова, како је наведено у чл. 2, т. (б) те Уредбе, или стављање у употребу таквих производа и опреме.

Упркос исцрпној листи кривичних дела које Директива предвиђа, у литератури су присутна и мишљења да се могло отићи и корак даље, јер неке делатности са значајним утицајем на животну средину нису посебно криминализоване, укључујући незаконит риболов, превару на ЕУ тржишту угљеником, незакониту трговину генетски модификованим организмима (ГМО) и њихово свесно испуштање у животну средину, као и изазивање шумских пожара.¹¹

Да би се сматрало кривичним делом, било које од претходно наведених понашања мора у конкретном случају бити противправно (чл. 3, ст. 1). Како се ради о општем кривичноправном услову за постојање кажњивости, тај услов сâм по себи није споран. Међутим, новину у том погледу представља одредба на основу које се поступање сматра незаконитим не само када оно представља кршење одређеног права Уније (или закона или другог прописа државе чланице), већ чак и онда када се оно *сïроводи на основу одлуке надлежноï ордана државе чланице, уколико је то одобрење добијено преваром, корупцијом, изнудом, принудом или ако се таквим одобрењем очигледно крше релевантни материјални правни захтеви*. У литератури је с правом то решење проглашено револуционарном новином Директиве 2024/1203 којим се *de facto* у европски правни оквир уводи категорија аутономних кривичних дела против животне средине, чиме се истовремено редефинише традиционални однос између кривичног и управног права у овој области.¹² Познато је наима да је у области заштите животне средине традиционално изражена акцесорност

¹¹ Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 159.

¹² Занимљиво је да и нова Конвенција о заштити животне средине кривичним правом Савета Европе из ове године у чл. 3. (у коме су дате дефиниције одређених израза) предвиђа да се противправно сматра и она радња која се спроводи на основу одобрења надлежног органа државе-стране уговорнице, ако је то одобрење прибављено преваром, корупцијом, изнудом или принудом.

кривичног права у односу на управноправне прописе, с обзиром на неизбежност толерисања одговарајућег утицаја на животну средину, што се пре свега одређује релевантним управноправним прописима о заштити, очувању и унапређењу животне средине и тек чијим кршењем се врши улазак у криминалну зону. У неким државама, за разлику од нашег законодавства, одговарајуће еколошко кривично дело врши се и поступањем противно појединачним управним актима (нпр. СР Немачка), па је и то био мотив да се Директивом 2024/1203 под појам противправности подведе и поступање које је супротно одлуци надлежног тела државе чланице којом се спроводи право Уније у погледу заштите животне средине (чл. 3, ст. 1, т. б). Заправо, непосредни повод за радикални корак на који су се састављачи текста Директиве определили у погледу дефинисања појма противправности јесу све чешћи случајеви да се одговарајућа делатност којом се нарушава животна средина врши формално сасвим у складу са законом и појединачним одобрењима.¹³ Чак и у таквом случају понашање ће, према новој одредби, бити квалификовано као противправно уколико се до одобрења дошло извршењем тачно одређених кривичних дела. Ипак, ту се отвара питање на који ће се начин доказивати да је конкретно одобрење издато вршењем одређеног кривичног дела, али се чини да још већу дилему изазива други део одредбе којом је дефинисан појам противправности, а на основу којег се противправним сматра и она делатност која се остварује на основу одобрења којим се *очигледно крше релевантни материјалноправни захтеви*. То подразумева ситуацију у којој је појединачни управни акт донет уз повреду материјалног права (примена погрешног прописа, погрешно тумачење исправног прописа, прекорачење овлашћења на основу слободне оцене или доношење акта

¹³ Постоји много случајева тешког загађивања животне средине у ЕУ који изазивају опасност, а у неким случајевима и штету по људско здравље, у којима кривично право не може да пружи заштиту, јер актери који проузрокују штету поступају у складу са условима из релевантних дозвола. Два добро позната примера у Холандији укључују: компанију Tata Steel, која је испуштала различите загађујуће материје које су изазвале озбиљну штету по здравље и повећан ризик од рака код становништва које живи у близини фабрике и компанију Chemours (раније DuPont), за коју су новинари открили да је испуштала штетне хемикалије у ваздух, земљиште и површинске воде, при чему је била свесна њихових штетних ефеката по локално становништво. У оба случаја представници компанија су тврдили да су њихове активности загађивања у складу са издатим дозволама. Такође, у Белгији је компанија Umicore, смештена близу Антверпена, испуштала олово, што је довело до озбиљне штете по здравље деце у околини. На питање о загађењу у телевизијском програму, генерални директор компаније изјавио је да су активности компаније „строго у складу са издатом дозволом“. Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 328.

противно циљу због кога је овлашћење дато).¹⁴ Другим речима, на тај начин кривична одговорност није сасвим искључена иако се одређена штетна делатност формално спроводи у складу са прописима или појединачним актима, уколико су тиме озбиљно повређени материјалноправни услови за издавање дозволе.¹⁵ Додуше, није спорно да формулацију „у очигледној супротности са релевантним материјалноправним захтевима“ треба тумачити тако да се она односи на очигледно и суштинско кршење релевантних материјалноправних услова, па она не би могла да обухвати мање значајна кршења процедуралних захтева, или неких споредних елемената одобрења.¹⁶ Иако се таквом приступу у делу доктрине пружа подршка, уз образложење да административна тела могу изигравањем прописа утврђивати стандарде који нису у јавном интересу (нарочито је опасна веза државе и корпорација, када одређене државне структуре могу злоупотребом овлашћења у вези са издавањем дозвола *de facto* омогућити загађивање животне средине), срећу се ипак и озбиљне критике на рачун новог правца у погледу дефинисања односа управног и кривичног права. У том контексту се у литератури истиче да „гвоздени закон“, према коме кривично право не сме забрањивати нешто што је у другој грани права изричито дозвољено, више не би имао никакву вредност.¹⁷ Поред тога, случај када се одобрењем очигледно крше релевантни материјалноправни захтеви може обухватити и ситуацију у којој субјект коме је такво одобрење издато уопште нема свест о тој околности, тако да му се нужно не мора приписати кривица због коришћења такве дозволе. Дакле, на тај се начин озбиљно доводи у питање принцип кривице. Стога се исправно примећује да би евентуално уношење поменуте дефиниције противправности у националне оквири имало смисла једино уколико би се захтевало да носилац дозволе има позитивно сазнање (у форми директног умишљаја) о повреди материјалног права као додатну претпоставку

¹⁴ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународног кривичног права и кривичног права – том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљаш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 334.

¹⁵ Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3), 325.

¹⁶ Faure, M. G. (2024b). The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, 2, 154.

¹⁷ Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

кривичне одговорности.¹⁸ У противном би поменута конструкција довела до тога да кривично право, које је у начелу само акцесорно, напусти ту своју улогу и претвори се у примарно средство заштите, што по природи ствари, барем у овој области не може бити. Додатно, формална противречност норми управног и кривичног права и у напред предложеном решењу не би била избегнута, тј. била би само привремено прикривена.¹⁹ Некритичко прихватање флуидних и правнодогматски сумњивих конструкција те природе могло би довести до системских ломова унутар кривичног права, које се не могу оправдати ниједном посебном позицијом еколошког кривичног права у односу на друге делове кривичноправне материје.²⁰

За највећи број прописаних кривичних дела Директива предвиђа кажњавање не само за умишљајно, већ и за нехатно остварење одговарајућег неправа (чл. 3, ст. 4), а значајна новина коју Директива 2024/1203 доноси јесте и предвиђање обавезе прописивања квалификованих облика кривичних дела која су њоме предвиђена. Државе чланице су према чл. 3, ст. 3. Директиве у обавези да пропишу и теже облике кривичних дела, уколико радње тих кривичних дела за последицу имају: а) уништење или широко распрострањену и значајну штету, која је неповратна или дуготрајна, нанета екосистему знатне величине или еколошке вредности, или станишту унутар заштићеног подручја, или б) широко распрострањену и значајну штету, која је неповратна или дуготрајна по квалитет ваздуха, земљишта или воде.²¹ Како је у сáмој преамбули Директиве истакнуто, драстичне последице кривичних дела против животне средине захтевају и прописивање тежих облика, који су по својим размерама упоредиви са тзв. екоцидом, као својеврсним капиталним делом против

¹⁸ Нехат, или чак евентуални умишљај у том погледу не би били довољни, јер би, имајући у виду сложеност еколошког права, то поставило превисоке захтеве пред грађане; грађанин који је иоле савестан увек би морао да рачуна с тим да је надлежни орган можда погрешно применио сложено право које он сам не може да сагледа (па би тако поступао са евентуалним умишљајем). Heghmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 260.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*, 266.

²¹ Нацрт закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2025. године, којим су најављене бројне измене у области кривичних дела против животне средине, је квалификоване облике кривичних дела према ст. 3, чл. 3. Директиве реализовао кроз формулацију: Ако је дело... проузроковало знатну штету по квалитет ваздуха, воде или земљишта која је непоправљива или дуготрајна или уништење или знатно оштећење животињског или биљног света. Чл. 49–51. Нацрта.

животне средине „које је већ обухваћено правом одређених држава чланица и о којем се расправља на међународним форумима“.

Чланом 8. Директиве (2024/1203) предвиђен је и каталог отежавајућих околности, које на плану одмеравања казне долазе у обзир уколико не представљају елементе кривичних дела из чл. 3, јер би се у противном радило о повреди принципа забране двоструког вредновања. У том смислу, државе се обавезују да у складу са националним правом предвиде једну или више од следећих околности као отежавајуће приликом одмеравања казне за еколошка кривична дела, ако је: а) кривично дело изазвало уништење екосистема или неповратну или дуготрајну значајну штету на њему (ова отежавајућа околност се не примењује на квалификоване облике кривичних дела који су обухваћени чл. 3. ст. 3); б) кривично дело извршено у оквиру криминалне организације у смислу Оквирне одлуке Савета 2008/841/JXA; в) кривично дело укључивало употребу лажних или фалсификованих исправа од стране учиниоца; г) кривично дело извршено од стране службеног лица у вршењу службене дужности; д) учинилац већ правоснажно осуђиван за дела исте природе као она из чл. 3. или 4; ђ) кривичним делом остварена значајна финансијска корист, или се то очекивало, или су избегнути значајни трошкови, директно или индиректно, у мери у којој се таква корист или трошкови могу утврдити; е) учинилац уништио доказе или застрашивао сведоке или подносиоце притужби; ж) кривично дело извршено на подручју које је класификовано као подручје посебне заштите у складу са чл. 4(1) или (2) Директиве 2009/147/EЗ, или на локалитету означеном као подручје од посебног значаја за заштиту у складу са чланом 4(4) Директиве 92/43/EEЗ, или на локалитету уписаном као локалитет од значаја за Заједницу у складу са чл. 4(2) Директиве 92/43/EEЗ.

Од олакшавајућих околности Директива (2024/1203) посебно истиче да се у обзир може узети околност да је: а) учинилац вратио животну средину у пређашње стање, ако такво враћање не представља обавезу према Директиви 2004/35/EЗ, или је пре започињања кривичне истраге предузео кораке да смањи утицај и обим штете или је надокнадио штету; б) учинилац управним или правосудним органима пружио информације до којих иначе не би могли доћи, помажући им да идентификују и правди приведу друге учиниоце, или пронађу доказе.

3. ЗАКЉУЧАК

Обликовање нарочите стратегије у области заштите животне средине у савременим условима постаје све израженији сегмент опште политике сузбијања криминалитета. Висока стопа раста еколошког криминалитета, који се због огромних прихода и ниског степена ризика од откривања све чешће врши од стране организованих криминалних група,²² условљава одговарајућу кривичноправну реакцију. Међутим, тешко да постоји нека друга област у којој кривично право декларативно показује толики интерес и спремност да интервенише на правном нивоу, а да се у пракси уопште не примењује, као што је то област кривичноправне заштите животне средине.²³ У пракси, у поступцима који за предмет имају нека од кривичних дела против животне средине, уместо најтежих случајева где долази до драстичног кршења прописа о заштити животне средине, најчешће се ради о ситним делима, где се шкодљиви утицај на какав еко-медијум не може окарактерисати сувише озбиљним. Кривичноправна реакција на несагледиве штетне последице по животну средину коју проузрокују одређени привредни субјекти изостаје, док се у односу на релативно безначајне радње појединаца повремено воде поступци и доносе правноснажне пресуде.²⁴ Тешко је рећи који су разлози поражавајућег ефекта кривичноправних норми у области заштите животне средине. Третирање животне средине као својеврсног „ничијег“ добра, услед ниског степена свести о неопходности њеног очувања за читав људски род, представља вероватни узрок тога што кривично право у овом домену углавном има симболички карактер. Бланкетни карактер кривичноправних норми у овој области, непрегледност прописа који уређују систем заштите и очувања животне средине, чије кршење је претпоставка кривичноправне одговорности, као и мала вероватноћа да ће они који највише загађују животну средину одговарати за своје штетне делатности, које су често маскиране корисном функцијом основне делатности

²² У литератури се у последње време за организоване групе створене с циљем вршења кривичних дела против животне средине употребљава и израз екомафија. Gudín, F. (2024). EU rule of law actors and the environmental crime directive: upholding the law in a new era of ecological challenges. *ERA Forum*, 25, 344–345. Неке процене указују да је еколошки криминалитет четврта по величини активност организованог криминалитета, са годишњим растом од 5–7 %. Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 11.

²³ Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 7.

²⁴ *Ibid.*, 6.

којом се успут врши напад на неки еко-медијум, чини да кривично право у сфери правне заштите животне средине заиста подсећа на мрежу која хвата ситне, а пропушта крупне рибе.

Европски оквир кривичноправне заштите животне средине значајно је унапређен усвајањем Директиве 2024/1203. Почев од великог броја нових, детаљније обликованих инкриминација, прописивањем тежих облика еколошких кривичних дела, за које се у литератури истиче да представљају озакоњење тзв. екоцида, прецизирањем врсте и висине кривичних санкција, детаљнијим регулисањем одговорности правних лица, и бројним другим новинама, Директива поставља солидну нормативну основу за изградњу једног ефикаснијег система кривичноправне заштите животне средине. Остаје да се види на који начин ће државе у своје националне системе уклопити решења из Директиве и да ли ће то учинити у оквиру предвиђеног рока (мај 2026. године).

Имајући у виду да је у односу на Директиву о еколошком криминалитету из 2008. године (2008/99/ЕЗ) изостао било какав одговор српског законодавца (иако Србија није чланица Европске уније, статус кандидата посредно је обавезује на усклађивање законодавства са регулативом Европске уније), српско кривично законодавство није у довољној мери усклађено са стандардима на нивоу Европске уније. Иначе је стање на плану примене кривичних дела из главе XXIV Кривичног законика крајње незадовољавајуће и та кривична дела имају скроман удео у укупној структури криминалитета.²⁵ Међутим, решења из нове Директиве 2024/1203 ће, сва је прилика, врло брзо, чак и у оквиру рока који је остављен државама чланицама, бити уклопљена у текст Кривичног законика. Наиме, Нацртом закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2025. године, чл. 49–57, предвиђене су значајне измене и допуне у глави XXIV Кривичног законика, тј. у групи кривичних дела против животне средине. Непосредни мотив предложених решења представља управо каталог нових кривичних дела која су садржана у Директиви 2024/1203. Тим поводом, у званичном образложењу Нацрта истакнуто је:

„Пошто Кривични законик Србије није у потпуности био усклађен ни са ранијом директивом, сада је неопходно увести већи број измена, укључујући увођење нових кривичних дела и прецизирање постојећих, чиме се проширује круг инкриминисаних радњи и заштићених добара, детаљно усклађују појмови и структура кривичних дела, уводе

²⁵ Према званичним подацима са сајта Републичког завода за статистику у 2024. години удео кривичних дела против животне средине у укупној структури кривичних дела износио је свега 1,59 %. Од укупно 396 осуђујућих одлука за поменута кривична дела највећи део отпада на кривично дело шумске крађе (233, или скоро 60 %). Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.

квалификовани облици са строжим казнама, као и одговорност за дела извршена из нехата, у складу са највишим стандардима заштите животне средине у европском праву.“

Чини се да је предлагач, у настојању да испуни обавезе које из Директиве 2024/1203 проистичу, а да при томе задржи хармоничан и функционалан систем кривичног права, новине у оквиру групе кривичних дела номотехнички изразио на крајње прихватљив начин, избегавајући неке недовољно прецизне и спорне формулације које су поменутом Директивом предвиђене. Остаје нада да ће не само промене законодавног оквира, већ и одговарајућа примена релевантних прописа имати осетлији утицај на превенцију еколошког криминалитета. Почетну тачку у читавом процесу свакако треба тражити у препознавању природе као општег добра које треба штитити од свих озбиљних извора загађења, што свакако одговара заштитној функцији кривичног права, тј. „заштити човека и других основних друштвених вредности“ (чл. 3. КЗ).²⁶

ЛИТЕРАТУРА

- Gudin, F. (2024). EU rule of law actors and the environmental crime directive: upholding the law in a new era of ecological challenges. *ERA Forum*, 25, 339–355.
- Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – њом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 323–344.
- Марковић, И. (2025) Европска Директива о еколошком криминалитету из 2024. године и српско кривично право. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – њом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 363–380.
- Pereira, R. (2024). A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 2, 158–163.
- Републички завод за статистику, *Пунолејсни учиниоци кривичних дела, 2024*, Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20251190.pdf>.

²⁶ Марковић, И. (2025) Европска Директива о еколошком криминалитету из 2024. године и српско кривично право. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права – њом 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 377.

- Стојановић, З. (2025). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Stojanović, Z., Bodrožić, I. (2025). Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – the New Environmental Crime Directive. *Nauka, bezbednost, policija*, 30(1), 1–19.
- Faure, M. G. (2024a). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?. *Journal of Environmental Law*, 36(3).
- Faure, M. G. (2024b). The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, 2, 154.
- Hegmanns, M. (2024). Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v. 11. April 2024. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4, 256–266.

Правни извори

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005.– испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. и 94/2024.